

שבת זאת מיוחדת היא במינה: קריאת פרשת בשלח, ראש השנה לאילנות ושבת שירה. באשר לי: השבוע, יי בשבט, מלאו שישים ושמונה שנים להיוולדי מחדש: הגעתי לארץ הקודש היישר מגלות קפריסין.

ידועה האמרה NO MUSIC - NO LIFE, אם אין מוסיקה - אין טעם לחיים. אכן, המוסיקה תופסת מקום חשוב ביותר במרקם החיים של היהדות. לא נדון בשירת הנשים במקרא, כגון: שירת מרים, שירת דבורה ושירת הנשים לאחר שדוד ניצח את גלית. כבר בתקופת המקרא הבינו שלמוסיקה יש תפקיד תרפויטי-תיאולוגי, תפקיד טיפולי-רפואי-דתי. לדוגמה: שאול המלך הטיל על חתנו, דוד לנגן לפניו מדי יום, כדי להסיר מעליו את רוחו הרעה.

יובל בן למה (אחיו של נח) המנגן בכלי מיתרים (בראשית ד כא) אבי כליתפש כנור ועוגב הוא ראשון המוסיקאים המוזכרים במקרא. הנגינה היא אמצעי מרכזי בהשראת נבואה: שמואל אומר לשאול: (שמו"א י (ה-ו) אחר כן תבוא גבעת האלהים אשר שם נצבי פלשתים ויהי כבאך שם העיר ופגעת חבל נביאים ירדנים מהבמה ולפניהם נבל ותוף וקליל וכנור והמה מתנבאים: וצלחה עליך רוח ה' והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר: ואלישע מקבלים השראה א-לוהית, נבואה ע"י המוסיקה: (מל"ב ג טו) [אלישע מבקש] ועתה קחולי מנגן והנה פנגן המנגן ותהי עליו נדה. שני ספרים בתנ"ך הם שירה צרופה המבקשת ליווי מוזיקאלי: תהלים ושיר השירים. נזכור גם את שירת הלוויים בליווי כלי נגינה בטקסי בית המקדש.

גם לימוד התורה זוקק מוסיקה: בבלי מגילה לב ע"א "ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן: כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה - עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ כה) "יגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחין בהם".

הרב אי"ה קוק זצ"ל שהיה ת"ח עצום, פוסק, מהפכן, הוגה דעות ומשורר, הרבה לכתוב על תפקידה של המוסיקה והשירה ביהדות.

מה בדבר השמעת מוסיקה כלית בבית הכנסת בקבלת שבת? הרב דוד צבי הופמן בספרו "מלמד להועיל" (ח"א, עמ' 14 - 15) מובא ב"מנהגי ישראל", דניאל שפרבר, פרק ד, כרך ד מספר שבבית הכנסת אלטנוי-שול שבפראג נהגו לומר את "לכה דודי" בכלי שיר וגם את מזמור צב' מזמור ליום השבת פעמיים, פעם ראשונה עם כלי שיר, לפני כניסת השבת, ופעם שנייה לקבל את השבת, בלי ליווי כלי. במנהג זה נהגו גם בשלושת בתי כנסת האחרים בפראג (פנקס, מייזל, הספרדי). היום החל להתפשט המנהג של קבלת שבת מוסיקאלית, אינסטרומנטלית.

אולם בתקופה שלאחרי חורבן הבית השני, רבו החכמים שאסרו שירה ונגינה כלל, כחלק מהמערך לזכירת החורבן והגלות כגון: שבירת הכוס בחופה, אפר מקלה על ראש החתן, אי סיוד חלק מקירות הבית ועוד ועוד. במהלך השנים התפתחו שלוש אסכולות בהתייחסות לשירה ולניגון בכלים אינסטרומנטליים:

המגמה האחת: איסור על שירה ונגינה כלל, כפי שיוסי בֵּי רבי בּוֹן בשם רב חוּנָה אמר: "בראשונה כל צרה שהייתה באת על הציבור [ונגאלו ממנה] היו פוסקים [קובעים] שמחה כנגדה, ומשבטלה סנהדרין - בטל השיר מבתי המשתיות [משתאות]" (בבלי ברכות לה ע"א).

המגמה השנייה: היתר מוגבל על שימוש בשיר ובלחן. יש פוסקים שהתירו שירים בליווי מנגינה בתנאי שמקור השיר אינו במזמורי הכנסייה או מוסיקה חילונית, או במיעוט כלים כגון תופים בלבד. ובדורנו, גם הרב משה פיינשטיין ז"ל, פוסק כך (יו"ד ח"ב סימן קיא).

הב"ח ("בית חדש"), רבי יואל סירקיש (1561 - 1640) נוקט עמדה ליברלית יותר: "מה שמזמרים בבית הכנסת, בניגונים שמזמרים בהם בבית תפילתם [של הנוצרים], נראה שאין איסור, אלא דווקא באותם ניגונים המיוחדים לעבודה זרה [הפולחן הכנסייתי], מאחר שהוא חוק קבוע לעבודה זרה, כמו מצבה [שהייתה מותרת בימי האבות ועכשיו] אסורה גם ל[כבוד]הקב"ה, מפני שעשוה גויים חוק לעבודה זרה... אבל אם אינם ניגונים מיוחדים לעבודה זרה, נראה שאין בזה איסור" (שו"ת הב"ח הישנות ס' קכז).

שינוי דרמטי התרחש עם ייסוד חסידות הַפְּעַשׁ"ט (המאה ה-18), השירה הפכה לחלק אינטגרלי במהלך התפילות בכל בתי הכנסת בעולם. הרב שלמה קרליבך, שנפטר לפני כעשרים ושתיים שנה, מלחין בְּרוּך פִּי שְׂרוֹנוֹת, הַחִיָּה את שירת בית הכנסת והעלה סומק של התלהבות בשירה הליטורגית וגרם להפצתה גם מעבר גבולות בית הכנסת. מגמה שלישית: העולם היהודי שמחוץ לחוג האשכנזי.

הרב שלמה העברי מן האדומים (סולומוֹנָה דֵּה רוֹסִי) (1570 - 1630) מלחין ידוע שיצר את תבנית הסימפּוֹנִיָּה יחד עם המלחין האיטלקי מוֹנְטֶוֹרְדִי וגם הכניס לבית הכנסת את המוסיקה הפולִיפּוֹנִיָּה (הימצאותם של שני קולות או יותר בו-זמנית, כשלכל קול יש עצמאות ריתמית קצבית או מלודית, כגון הקאנון). גם רבי יהודה אריה ממוֹדֵנָה היה נגן ויולה והלחין מוסיקה מקורית במאה השבע עשרה.

רבה של רומא, הרב ישראל משה חזן (1808 - 1863) היה גם דיין בבי"ד בירושלים, דגל בשילוב לימודי התורה ובלמוד חוכמות חיצוניות) מספר: ש"בעיר סמירנא [איזמיר, תורכיה] הלך הרב המופלא, ר' [רחמים אריה] אברהם הכהן אַרְיָא"ש (בעל "ספרי רננות") עם רבנים אחרים אחר הפרגוד של כנסיית הנוצרים להתלמד מהם מנגינות מיוחדות על פי חכמת המוסיקה" (כרך של רומי, ס' א). לטענתו, כל המנגינות הליטורגיות שבידינו, למדנו מן הגויים.

בסיכומו של דבר, אינני פוסק הלכות וכל אחד יתנהג לפי דרכו. אני נוקט בפסיקתו של הרב עובדיה יוסף ז"ל שכיוון שהמוסיקה אינה דבר גשמי אלא רוחני בלבד, מנגינות אינן מקבלות טומאה ולכן מותר לשלב בתפילות כל לחן שנרְפָּה (יביע אומר, או"ח סי' ז).

אני מאחל לכל הציבור שנתברך מניחוחה של שבת שירה, ושכל חיינו יהיו שירה של שמחה והתרוממות הרוח.